

नं. ५९४३

यजुर्वेदस्य शुक्ल पौर्णिमा
श्री कार्तिकायनः

पत्र ~~५४~~ C पत्राणि ५

सूक्त पद्धति धारः

सुखसूत्रम्
(यजुर्वेदपरिब्राष्टम्)
परचत्र

5143
F-28

प० ३

॥ नमो सर्वात्मने ॥

श्लोक ५०० परिशिष्ट

॥ॐ॥ नमो विष्णुर्त्रैलोक्यमहेश्वरः । रज्जुसमासंबद्धा मः । समेशं कुं निखायशंकुं
 मितया रज्ज्वामं जलं परिनिख्ययुत्र लेखयोः शंकुं चानिपतति त
 त्रशंकुं निहंति सा प्राची तदंतरं रज्ज्वाभ्यस्य पाशौ कसं सत्वा शंकोः
 पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणाय म्यमध्यमेशं कुं निहंत्येव मुत्तरतः सो दीची
 रज्ज्वंतयोः पाशौ करोति श्रोत्रं स निरंछन संख्या समास नंगेषु लक्ष
 णानि प्राच्यंतयोः शंकुं निहंति श्रोत्रं स योश्च शंकोः पाशौ प्रतिमु
 च्य निरंछनेन गृहीत्वा दक्षिणपूर्वादिशः दूरं त्येव मुत्तरतो विपर्य
 स्येतरतः स समाधिः सर्वत्र प्रमाणमन्यस्यान्या स चतुर्थं लक्षणं क

रोतितं निरंजनं मस्तु याति श्रौं र्यभ नीशेषः प्रमाणार्द्धवान्यस्या न्यास
 यष्टे वक्ष्येण करोति तन्निरंजनं मस्तु याति र्यभ नीशेषः प्रमाणार्द्धसम
 चतुरस्त्रस्य शंकुः शास्त्रवदर्थे दीर्घचतुर्वर्गस्य शकटमुखस्य
 चैव मे तेन प्राग्बुधैर्वेदीमानानि व्याख्यातानि शास्त्रा मानं च तत्रोदी
 ची प्राची वस्त्रदसश्चैव मपरितो मि प्रमाणद्वयः प्रमाणेशास्त्रं प्रमाण
 ३ वि निरुक्तं सृष्टौ र्योगश्चेत्तरस्य विवृतीये दक्षिणे तस्ये तद्वक्ष्यामो गार्ह
 पत्या हवनीययोरंतरं षष्ठ्या सप्तधवागंतुसमंत्रेधा विभज्या परविष्ट
 तीये दक्षिणे न दक्षिणाय म्यत्स्मिन् नग्निर्विपर्यस्योत्तरत उत्करो पि

१६

वांतरत्रिजागे नयारज्वा सर्वद्वैसमचतुरस्त्रैकत्वाश्रोण्यामग्निर्विपर्य
 स्थोत्तराऽसउत्तरः ॥ १॥ अंगुले रथसंमितायाः प्रमाणं तत्राष्टाशीति
 शतमीवाचतुःशतमक्षः षडशीतिर्युगं चत्वारोष्टकाः शम्यापेष्ट
 क्कां द्विपुरुषं चतुरश्रैकत्वा करणी मध्यपुंशं करवः स समाधिः कर
 णीतत्करणीतिर्यङ्माभेनी पार्श्वमान्यस्तु यतिरज्जवः पदंतिर्यङ्माभेनी याचे ५
 त्रिपदा पार्श्वपार्श्वमाने तस्यास्तु यारज्जुर्दशकरणी चत्वारिंश
 दशपादोत्तरवेदिर्नवतीति द्विपदातिर्यङ्माभेनी षड्पदा पार्श्वमाने त
 स्यास्तु यारज्जुश्चत्वारिंशत्करणी चत्वारिंशत्पदात्तरवेदिर्नवतीति
 त्र्येनदुर्गोपदिष्टं युगप्रमाणं शम्याप्रमाणं च दर्शनादीर्घचतुर

एक

२३

येत्याक्षयारज्जुस्तिर्यङ्गानीपार्श्वसानीचयत्तृथभूतेकुरुतस्तदुभयं
 करोतीतिक्षेत्रज्ञानासमचतुरश्रस्याक्षयारज्जुद्विकरणीकरणीवृ
 तीयेनवर्धयेन्नचत्तचतुर्थेनात्मचतुस्त्रिंशोनेनसविशेषइतिविशेषसा
 तुद्विकरणीप्रमाणप्रमाणनिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्षयारज्जुस्त्रि
 करणीवृतीयकरण्येतेनव्याख्यानाप्रमाणविभागस्तुनवधाकरणीवृ
 तीयेनवभागोनवभागास्त्रयस्तृतीयकरणीसौत्रामण्यांप्रक्रमाधीष्टी
 यद्विकरणीसमासार्थतुल्यप्रमाणनासमचतुरश्रीणमुक्तःसमा
 सोनानाप्रमाणसमासेहसीयसःकरण्यावर्धयतोपक्षिंधानस्याक्ष

311

गमुपसर्गहरोदितिव्यासः प्रमाणं चतुरश्रमादेशादन्यद्विप्रमाणाचतुः करणीवि-
 प्रमाणानवकरणीचतुः प्रमाणबोडशकरणीयावत्प्रमाणारज्जुर्भवति
 तावंतस्तावंतोवर्गा भवन्ति तां समस्येदं प्रमाणेन पादप्रमाणं विधीय-
 ते तृतीयेन नवमोऽंशश्चतुर्थेन बोडशी कल्पेन निर्णयस्तस्य पुरस्तादुक्त-
 शास्त्रयावत्प्रमाणारज्जुर्भवतीति विवृद्धे ही सो भवति चतुरश्रमेडलं
 चिक्कं कीर्षन्मध्यादं सैनिपात्य पार्श्वतः परितिरिख्य तत्रयदतिरिक्तं न
 वतितस्य तृतीयेन सहस्रं डलं परितिरिख्य स समाधिर्मेडलं चतुरश्रचिक्कं
 ष्विक्कं पंचदश भागा न्नुत्वाद्वा बुद्धरेखः करणी ॥ ३ ॥ १॥ १॥ १॥ १॥ १॥ १॥
 कचिक्कं कचित्प्रउगचिदुनयतः प्रउगं स मुखपुरीषइत्येतेन योऽंशो एयावा

यान्च २

ॐ
उ. च.
४
१२

सम २

नग्निः स पक्षपुच्छविशेषस्तावन्नुरश्चैतत्त्रयोदशविभागो हत इत्येकैतद्दमे ॥ ११ ॥
नापक्विद्यापक्विद्यैकसमासेन समस्य निर्द्वयसर्वमग्निं तथा कृतं तत्त्रयोपु
रस्तात्पश्चाद्वोपदध्यान्मज्जयेत्येव प्रउगेयावानग्निः स पक्षपुच्छविशेषस्ता
वदिगुण ६ समचतुरश्चैतत्त्रयोपु रस्तात्करणीमध्ये पुरीकुर्यैच श्रोत्रो
ः सोमि रुमयतः प्रउगेतावदुत्तमदेव दीर्घचतुरश्चैतत्त्रयोपु रस्तात्करणीमध्ये
पुरीकवः स समाधिः प्रउगे चतुरश्चैतत्त्रयोपु रस्तात्करणीमध्ये प्रांचमपक्विद्याविपर्य
स्येतरनउपधमय दीर्घचतुरश्चैतत्त्रयोपु रस्तात्करणीमध्ये समाधि उरुमयतः
प्रउगे चैतन्मध्येतिर्यगपक्विद्या पूर्ववत्समस्य देतेनैव त्रिकर्ष समा सो व्या ॥ ४॥

रखातः पंचवक्त्राणां त्रैलोक्ये पञ्चदशैककूर्णानां द्विकूर्णानां समचतुरश्रैः पञ्चदश
 आयोगं समस्येत् ॥ ४॥ उत्तरेषु पुरुषे त्रये नैकशतविध्वादिभ्यस्तद्वक्ष्यामः ॥
 त्राद्योगिर्दिगुणस्त्रिगुणेन वतीति सर्वसमास एकविंशतिर्विधो न वतीति
 पुरुषाभ्यासः पुरुषाभ्यासेयावानग्निः स पक्षं पुच्छविशेषस्तावच्चतुरश्रैस्त
 त्वातस्मिन्पुरुषप्रमाणमवदध्यासमस्तं पंचदशभागान्त्वाद्वावेकसमा
 सेन समस्येत्सपुरुषस्तस्य दशमेन पादमात्रीभवति पंचमेन वृहती पुरुषं
 वा पंचमेनोनयतो पञ्चदशैककूर्णानां त्रैलोक्ये पञ्चदशभागं समस्येत् तृतीयं निर्द्वित्यतस्मिन्पुरुषप्र
 माणे वदध्यादित्यपरं पंचदशविभागोष्टांगुलं पंचारविंशतिर्विंशतिर्विंश

द्व

निशतो गुलं यः पुरुष इत्येतस्माद् दशां व गुलं पदमिति च पुरुषं वा सप्तमेनो
नयतो पच्छि सप्तभागां समस्य सप्तमभागे मे गुलं नि रृत्य पुरुषप्रमाणे
वदध्यादित्यपरं नारलिर्वितस्तीनाऽसमा सो विद्यते संख्या योगादिति शु
तेस्तस्य दशमेन पादमात्री भवतीत्येवमादिसमाना ॥५॥ यथाग्निवेदीष्टका
प्रमाणं विवर्द्धत इत्येतद्वक्ष्यामो या करणी चतुर्दश प्रक्रमांस्तद्विपत्तिं त्रींश्च
प्रक्रमसप्तमभागां स एकशतविधेः प्रक्रमो द्वितीये वा सप्तसु सप्तसु प्रक्र
मेषु प्रक्रममवधाय तस्य सप्तमविभागेन प्रक्रमार्थः प्रक्रमेण वा सप्तसु
मभागेन प्रक्रमार्थ एवमेकशतविधं ज्ञातः पात्यगाहपत्ययोर्द्विर्न वितीति ॥५॥
तावदेव यो निर्भवति न वै ज्ञातं न गर्भयोनि रनुवर्द्धत इति शुतेर्द्वे रत्यंत

प्रतिषेधेयावत्प्रमाणानिसमचतुरश्रोणि कौकर्तुचिकीर्षदिको नानिता
 निनवतितिर्यग्गुणान्येकतएकाधिकानि त्रिर्नवतितस्येषु तत्करो
 ति। धाययायूपवेदिवर्द्धनमित्येतद्वदामो॥ यारज्जुरेकादशोपरवांसंख्यति ३
 पतिदशचरयासांस्तस्यायश्चतुर्विंशोभागः सप्रक्रमस्तेनवेदिमिमी
 याद्वादशांगुलंपुरस्तादपश्चिद्यतद्युपावद्वाच्चकोपूरस्तात्पांचमवक्ष
 यत। स्मिन्पान्मिनोतिपार्श्वयोर्वाङ्मेतर्वेदीतिश्रुतेरर्द्धकानैकेप्रथमो ने
 त्तमोप्रकृतिवक्ष्येवाशिरर्वाङ्मिनीवेदिर्नवतिचात्रश्रोकाः॥१॥ द्विहस्तेवक्ष
 णंकुर्यान्निहस्तेमध्यमंशिरः॥ शिरःपश्चाद्विहस्तेस्यात्पूर्वाङ्मिनीहस्ते
 एवच॥ साङ्गहस्तेचपाशास्याद्विहस्तेपाशौर्ममासिक्वी॥ पाशमरुत्वतीय

नवति ३

माहेंद्रैराग्नवैश्वदेवयोः॥ नाराशंसाः प्रकथंते ग्रहेष्वेते पुपंचसु॥ यास्त
 तुग्रहादौ द्विवत्या यश्च पालीवतो ग्रहः॥ आदित्यग्रहसावित्रा एते नानुवषट्
 ऋताः॥ संख्याज्ञः परिमाणज्ञः समशंकुः निरंशकः॥ समभूमौ न वेदि
 द्वा न शुल्बवितसरिष्टकः॥ तिर्यङ्मा न्याश्च सर्वो र्यपार्थमान्याश्च योगवि
 दाः॥ करणीनां विभागज्ञो नित्योद्युक्तश्च कर्मसु॥ शास्त्रबुद्धिविभागज्ञः पंच
 चशंकुः कुतूहलः॥ शिल्पिभ्यस्त्वपि भ्यश्च आदत्तमतीः सदा षट्
 गुलंपरीणा हं द्वादशांगुलमायतं॥ जहरंचात्रणचैव शंकुः कुयी द्विच
 क्षेणः॥ एकतस्तुरज्जुस्तीक्ष्णः खट्विहिरः॥ सममायतः शंकुः समशि
 रः कार्यतः स्याद्द्विगमये न्नहो॥ १५॥ प्रादेशमात्रो ह विर्यज्ञो हर्वविहण

रा

॥६॥

तं

सहितशंकुः कार्यस्तु पुच्छसैस्तस्या पार्श्वे निष्ठापयेत् ॥ चतुरस्रं मुजूरं
 सत्वाषोडशांगुलमायतां अविविद्धं कमणीयं सारमध्यां च निर्मितं शा
 णीवाला च जी चैत्रवैणवीया विधीयते ॥ रज्जु रुमयतः पाशा त्रिवृता
 यस्तकर्मणि ॥ श्री श्री गंधिनी सूक्ष्मा समश्लक्षणा अलोमजा रज्जु
 र्मानाधिका कार्या अधरे योग मिच्छता ॥ कात्यायनोत्पेवंशस्वतिकश
 वच्छजाः ॥ १२ ॥ तु पुष्कलनालस्य षड्गुणं परिवेष्टितं वसतयोस्त्रि
 हाय एवावालेन सदृशं भवेत् ॥ त्रयस्त्रिहायणीवालाः सर्वे पादौ प्र
 चक्षते ॥ द्विगुणं सर्पपंविद्याद्यवस्ते पंचसर्षपाः ॥ अंगुलस्य प्रमाणं तु ष
 ट्पयवापार्श्वसंमिताः ॥ चतुर्विंशत्यंगुलो रत्निर्वितस्ति द्वादशांगुलः ॥

मस्व

कुल्व
७
१५

नौ श्री

व्यामस्य तु प्रमाणं तु चतुररक्षिप्रमाणं भवेत्। पुरुषस्य प्रमाणं तु विंश
तिशतताधिकं न वारालिर्मितारुज्जर्लक्षिताषट्स्वतः पर। अर्द्धे
त्रिषुपाशस्यात्पुवेदिः प्रसाधनी। त्रिषु वं लक्षं जमानता मासिकम
तः पञ्चानुषष्टिमाषको निष्कपंचगुंजस्तु माषकः। ततो द्वादशमानं
च सिध्यति। सुवर्णं दोर्द्धमानो न सुवर्णं श्रद्धिसत्तति। त्रीणि चैव सहस्रा
णि दक्षिणा बह्वसुवर्णके। आधाने पदिकं कुर्यात्सौमिको द्विपदो भवेत्।
अग्नौ तु त्रिपदं कुर्यात्प्रक्रमेयीक्षिको बुधः। रज्येतिष्टोमे सहस्रं तु द्विचै
वाग्निचितेषु चापंच वैवाजपये च राजस्येशताधिकं। सहस्रं भोजये ७

अ २

मुहुतं तु सुवर्णे च तथा बुद्धिर्विवर्द्धते। प्रमाणं च प्रमेयं यच्चान्यदसुसंज्ञकं।
 सर्वतश्चास्त्रतो ज्ञात्वा यज्ञे सिध्यति याज्ञिकः। यथा न स्ती च ते मानं यथा च न
 विवर्द्धते। यथा च रमते दृष्टितया योगं समारभेत। **अज्ञात्वा शुल्बसद्भावं य**
ज्ञे सौत्रामणी सुते। वेदिं ये कर्तुं मिच्छन्ति गिरिं भिदन्ति ते न श्वैः। न जला सम
 मान्यस्थान् नान्यसूत्रादजुर्भवेत्। नान्यदा लंबना हर्ध्वं नान्यद्वृत्तं भ्रमा
 द्भवेत्। हिरण्यशक्यं नार्थं हिरण्यं प्रमाणे यस्य तो द्यते। तच्छाले नैव तद्वारब्ध्या
 तं यस्तत्कर्मसु नित्यदा। अनेन विधिना यस्तु वेदिकरोति मानवः। यजमा। पा।
 नं तथात्मानं उभौ तारयते हि सः। सूत्रं दोषदरिद्रस्य गृहं च स्य धीम
 तः। समाप्तेयं क्रिया शौल्बी कात्यायन महात्मनः। ११ इति शुल्बसूत्रसमाप्तं